

Bartłomiej Kotowski

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

e-mail: bartlomiej.kotowski@ujk.edu.pl orcid: 0000-0002-2952-0216

Najdoskonalszy ze światów, czyli o recyklingu kulturowym w antropocenie

STRESZCZENIE:

Recykling kulturowy w erze antropocenu odnosi się do transformacji w myśleniu i zachowaniach, zarówno jednostek, jak i grup, wynikających ze zwiększenia świadomości odnośnie do wpływu działalności człowieka na Ziemię, szczególnie w kontekście zmian klimatycznych i ekologicznych. Antropocen zatem to okres, w którym działalność ludzka zdominowała ekosystemy, zasoby naturalne i znacznie zwiększyła poziomy zanieczyszczeń, zaś samo określenie „najdoskonalszy ze światów” odnosi się tutaj do przekonania, że doba antropocenu to epoka, w której działalność na poziomie jednostkowym jest znacząca, ma dominujący wpływ na planetę teraz i nie pozostaje bez wpływu na jej przyszłość. Określenie to z jednej strony odzwierciedla potencjał ludzkości do kształtowania świata w sposób świadomy, nieobojętny wobec natury, który z jednej strony – z perspektywy postępu technologicznego, badawczego czy społecznego – uznawany może być właśnie za najdoskonalszy z możliwych do osiągnięcia w danym miejscu i czasie, zaś z drugiej wskazuje na konieczność refleksji i wzięcia odpowiedzialności za działania negatywnie wpływające na Ziemię. Nie ulega wątpliwości, że świat, w którym obecnie żyje ludzkość, dynamicznie się zmienia, a nieodzownym elementem związanym z funkcjonowaniem w nim jest recykling kulturowy, który może być również rozumiany jako swoisty postulat głęboko związany z refleksją nad praktykami zakorzenionymi w kulturze repetycji. Zjawisko recyklingu kulturowego w najdoskonalszym ze światów obejmuje w takim rozumieniu refleksje i próby ponownego wykorzystania przedmiotów, dóbr, materiałów oraz informacji, które zostały uznane za zużyte lub za odpadki. Działania tego typu mają na celu przede wszystkim ochronę środowiska, w którym żyje człowiek. Praktyki recyklingu kulturowego są promowane zarówno przez przedsiębiorstwa i korporacje dbające o środowisko, jak i przez świadome istniejących zagrożeń jednostki oraz grupy społeczne. Kultura popularna, zwłaszcza ta oparta na powtarzalności, odgrywa kluczową rolę w propagowaniu wspomnianych praktyk. W erze antropocenu działania w obrębie recyklingu są nierozdzielnie związane z proekologicznymi inicjatywami, a także stają się coraz istotniejsze w kontekście przeciwdziałania zmianom klimatycznym oraz postępującemu zanieczyszczeniu środowiska. Okres antropocenu to czas intensywnych działań mających na celu ratowanie planety, jej regenerację i budowanie trwałości ekosystemów.

SŁOWA KLUCZOWE: antropocen, kultura, świat, środowisko, recykling

Wprowadzenie

Antropocen, rozumiany jako epoka w ramach holocenu lub kończąca go, rozpoczął się 200 lat temu, a jego nazwa nawiązuje do bezsprzecznego wpływu człowieka na procesy zachodzące w świecie i jego funkcjonowaniu w skali całej Ziemi. Odnosi się to w szczególności do wykorzystywania i wyczerpywania zasobów naturalnych i przyrodniczych z jednej strony, zaś z drugiej do zanieczyszczania otaczającego środowiska przyrodniczego (np. zaśmiecanie czy emisja gazów cieplarnianych).

Celem niniejszego artykułu jest antropologiczna refleksja dotycząca idei recyklingu kulturowego, czyli odnoszenia się do przeszłości w kontekście ludzkiego środowiska „kultury repetycji” (por. Krajewski, 2005, s. 205) i „dzikości przeszłości” (por. Kotowski, 2017, s. 126), a koncentrująca się wokół działań człowieka epoki antropocenu. Prowadzone rozważania utrzymane są w optyce kultury popularnej. Artykuł opiera się na opisie wybranych praktyk kulturowych, dla których najważniejszym elementem funkcjonowania w środowisku społecznym i kulturowym jest wytwarzanie przestrzeni (nie)porządków mających na celu dbałość o środowisko przyrodnicze zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i wspólnych interesów grup ludzi (wyuczona aktywność behawioralna, symbole czy praktykowanie). Wspólną narracją jest tu antropocen rozumiany jako idea zakotwiczona w próbach ratowania planety i, wydaje się, „nieodwracalnej utraty natury” (por. Bińczyk, 2018, s. 115), czyli świata, który został zdominowany przez ludzi i rozumiany jest w tym kontekście przede wszystkim jako „wytwór człowieka i poligon doświadczalny dla jego możliwości” (Bauman, 2012, s. 13).

Epoka antropocenu charakteryzuje się znacznym wpływem człowieka na świat, w którym on funkcjonuje (na ekosystem, system globalno-ekologiczny, system geologiczny etc.). Nazwa „antropocen” pochodzi z greki (*anthropos* – ‘człowiek’, *kainos* – ‘nowy’), a szerzej rozpropagowana została przez biologa Eugene’a F. Stoermera oraz chemika atmosfery i meteorologa Paula J. Crutzena – laureata Nagrody Nobla w dziedzinie chemii z 1995 roku (Crutzen i Stoermer, 2000, s. 17). Przez badaczy AWG (ang. *Anthropocene Working Group* – AWG)¹ nieustannie prowadzone są również naukowe dyskusje dotyczące m.in. czasu trwania antropocenu i zakresu jego oddziaływania. Co istotne, AWG 21 maja 2019 roku zarekomendowała, aby umieścić antropocen na geologicznej skali czasu, tym samym datując jego początek na środek XX wieku.

1 W skład wchodzi m.in.: Paul Crutzen, Erle Ellis, Agnieszka Gałuszka, Peter Haff, John McNeill, Naomi Oreskes, Will Steffen i Jan Zalasiewicz. Źródło: <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene> (dostęp: 21.02.2024).

Zjawiska epoki antropocenu, jak czytamy na stronie internetowej AWG, obejmują:

- wzrost o rząd wielkości erozji i transportu osadów związany z urbanizacją i rolnictwem;
- wyraźne i nagłe antropogeniczne zaburzenia cykli pierwiastków, takich jak węgiel, azot, fosfor i różne metale wraz z nowymi związkami chemicznymi;
- zmiany środowiskowe, w tym:
 - globalne ocieplenie²,
 - podnoszenie się poziomu mórz³,
 - zakwaszenie oceanów⁴ i rozprzestrzenianie się „martwych stref” oceanicznych;
- gwałtowne zmiany w biosferze, zarówno na lądzie, jak i w morzu, w wyniku utraty siedlisk, wzrostu drapieżnictwa, eksplozji populacji zwierząt domowych i inwazji gatunków;
- globalne rozprzestrzenianie się wielu nowych minerałów i skał, w tym betonu, popiołu lotnego i tworzyw sztucznych, a także niezliczonych „skamieniałości technologicznych” wytwarzanych z tych i innych materiałów (por. *Anthropocene Working Group* – AWG).

Antropocen jako epoka geologiczna (nazwa wywodzi się z geologii i nauk o Ziemi) jest obiektem badań w różnych dyscyplinach naukowych (por. Bińczyk, 2018, s. 93). Bywa kontestowany w naukach humanistycznych ze względu na antropocentryczny charakter. Dyskusje na temat antropocenu koncentrują się na determinantach przeszłości (*future pasts*), nie oznacza to jednak, że nie należałoby ich koncentrować także, szczególnie w wymiarze kulturowym,

-
- 2 Za główną przyczynę podnoszenia się średniej temperatury powietrza, w wyniku której doszło do znacznego ogrzania lądów, oceanów i atmosfery, uważa się działalność człowieka. Według 6 Raportu ds. Zmian Klimatu (IPCC) lata 2011–2020 uznano za najcieplejszą dekadę w historii. Obecnie średnia temperatura na świecie jest statystycznie o 1,1 stopnia wyższa niż przed rozpoczęciem tzw. epoki przemysłowej. Źródło: *Globalne ocieplenie – przyczyny i konsekwencje*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-ekologiczna/globalne-ocieplenie-przyczyny-i-konsekwencje> (dostęp: 13.07.2025).
 - 3 Globalny średni poziom mórz za sprawą topniejących lodowców wzrósł o około 21–24 centymetrów. W 2021 roku średni globalny poziom morza był o 97 milimetrów wyższy od poziomu z 1993 roku. Źródło: <https://www.chronmyklimat.pl/klimat/1972-zmiany-klimatu-globalny-poziom-morz> (dostęp: 13.07.2024).
 - 4 Około jedna trzecia wszystkich emisji CO₂ przez ostatnie 200 lat została wchłonięta przez ocean, powodując spadek pH wód oceanicznych o około 0.1 jednostki – z 8.2 do 8.1. Szacuje się, że do końca stulecia nastąpi spadek zakwaszenia o 0.2–0.3 jednostki. Źródło: The Ocean Foundation. <https://oceanfdn.org/pl/ocean-acidification-research> (dostęp: 13.07.2024).

na determinantach przyszłości, patrząc oczywiście w perspektywie działań „tutejszych”, czyli poprzez teraźniejszość rozumianą jako wpływ „czynnika ludzkiego” na świat przyrodniczy. Zjawiska charakterystyczne dla antropocenu, takie jak urbanizacja, globalne ocieplenie, efekt cieplarniany (emisja CO₂ do atmosfery) czy globalne rozprzestrzenianie się nowych minerałów, skał, betonu, tworzyw sztucznych, nie pozostają obojętne w odniesieniu do zmiany klimatu – najważniejszego wyzwania antropocenu, a zatem i kultury oraz środowiska, w których żyje ówczesny człowiek.

Praktyki kulturowe stanowią „silnik” lub „napęd” (*engine*), dzięki któremu urzeczywistniają się i aktualizują tymczasowe »aranżacje ludzi, artefaktów i rzeczy« (Skórzyńska, 2017, s. 53). Praktyki różnego rodzaju mają tę właściwość, że z jednej strony pojawiają się, utrwalają i znikają w danym czasie/okresie/etapie cywilizacyjnym. Z drugiej strony zaś, poprzez swoje konfiguracje egzemplifikują się materialnie i mentalnie w sferze idei/wyobrażeń. Jednocześnie praktyki te

przekraczają (...) granice subsystemów kulturowych (czy inaczej, trudno w ich wypadku wyśledzić granice takich subsystemów: symbolicznego, materialnego, społecznego). (...) Praktyki mają jednak także zdolność do przekraczania kultur pojętych antropologicznie – są translokalne – praktyka powstała w bardzo konkretnym kontekście lokalnym może dziś niezwykle szybko osiągnąć szeroki zasięg, choć równie szybko zdezaktualizować się i zniknąć. Praktyki mają charakter codzienny (Skórzyńska, 2017, s. 53).

Pojęcie antropocenu w rozumieniu praktyk, które składają się na niego, żyje „własnym życiem w kulturze popularnej i mediach” (Bińczyk, 2018, s. 96). Zwiększona świadomość jednostek na osi kultura–natura dotycząca sprawczości i odpowiedzialności w kontekście ekologii czy tzw. „życia w zgodzie z naturą”, życia „eko” wpisuje się w narrację antropocenu występującą w kulturze popularnej czy popkulturze (por. Bińczyk, 2018, s. 103), w szczególności tę ukierunkowaną na praktyki dotyczące recyklingu kulturowego na osi człowiek kontra świat. Bowiem, jak twierdzi Zygmunt Bauman, kultura „jest w równym stopniu sprawczym podmiotem nieporządku, jak i narzędziem porządku” (Bauman, 2012, s. 29), samo zaś jej działanie „polega nie tyle na samoutrwalaaniu, co na zapewnianiu warunków do dalszego eksperymentowania i zmiany” (Bauman, 2012, s. 29) dotychczasowych praktyk.

Antropocen – epoka człowieka

John Green, opisując epokę antropocenu jako tą, w której żyjemy i tą, w której człowiek ma przeogromny wpływ na planetę, twierdzi, że:

Ludzie stanowią zagrożenie dla swego własnego gatunku i dla wielu innych, ale planeta nas przetrwa. W gruncie rzeczy starczy kilka milionów lat, żeby życie na Ziemi otrząsnęło się z wyrządzonej przez nas szkód (Green, 2022, s. 29).

Antropocen jest więc w pewnym sensie liminalny. To przestrzeń usytuowana pomiędzy tym, co było, a tym, co jest uświadomione bądź nie i może się dopiero wydarzyć. Dlatego też dalsze rozważania prowadzone w niniejszym tekście będą koncentrować się na obiektywnej ciągłości faktów i zdarzeń, gdyż

jeśli coś nie dzieje się „w tym miejscu”, to nie dzieje się również »w tym czasie«, lecz „w tamtym miejscu” i „w tamtym czasie”. Do strefy obiektywnej, odpowiadającej z grubsza temu, co rozumiemy przez „przeszłość”, należą zarówno zdarzenia „tutejsze”, jak i „tamtejsze”; te ostatnie obiektywnie bardziej odległe, a więc z naszego punktu widzenia umiejscowione dalej w przeszłości i w przestrzeni od zdarzeń „tutejszych” (Whorf, 2007, s. 440).

Analiza zjawisk kulturowych charakterystycznych dla ery antropocenu powinna opierać się zatem nie tylko na tym, co zostało zdeterminowane przeszłością (niszczycielskim działaniem człowieka), lecz w optyce terażniejszości powinna prowadzić do determinant przeszłości. Nie budzi wątpliwości fakt, że antropocen jest okresem, dla którego charakterystyczna jest myśl krytyczna człowieka dotycząca podejmowanych przez niego działań:

- przeszłych: związana z uczuciem smutku po stracie, nostalgii, solastalii;
- terażniejszych: tego co bliskie, swojskie, nieobce (wprowadzanie do ponownego obiegu rzeczy);
- wyobrażonych przyszłościowo: możliwych przyszłości funkcjonowania człowieka na planecie.

Szerzej rzecz ujmując – okresem refleksji, które dotyczą nie tyle tego, co człowiek stworzył, ile tego, co zniszczył na swojej drodze cywilizacyjnej. Bowiern, jak twierdzi Julian Przyboś, „cywilizacja przekształca bezładną bryłę natury celowo i wytrwale” (Przyboś, 1926, s. 1), a co za tym idzie, „zaborcza stopa człowieka wszędzie, gdziekolwiek stanie, umacnia się wynalazkiem” (tamże), który, jak należy sądzić, nie pozostaje bez wpływu na świat przyrodniczy, ekosystem i planetę.

Green w swojej pracy *Antropocen. Twój i mój świat* (2022) wprowadza pewną obrazową metaforę dotyczącą skali i czasoprzestrzeni losów Ziemi, która, jak wiemy, liczy ponad cztery i pół miliarda lat. Mianowicie pisze, że zdecydowanie

łatwiej wyobrazić sobie, że dotychczasowa historia Ziemi to jeden rok kalendarzowy: jej powstanie to 1 stycznia, a dziś mamy 31 grudnia, godzinę 23:59. Przy tej skali pierwsze formy życia pojawiły się na Ziemi około 25 lutego. Pierwsze organizmy fotosyntetyzujące narodziły się pod koniec marca. Formy wielokomórkowe – dopiero w sierpniu albo wrześniu. Pierwsze dinozaury, takie jak eoraptor, pojawiły się około 230 milionów lat temu, czyli 13 grudnia w naszej jednorocznej skali. Uderzenie asteroidy, zwiastujące koniec dinozaurów, nastąpiło około 26 grudnia. *Homo sapiens* zaś stał się częścią historii Ziemi dopiero 31 grudnia o godzinie 23.48 (Green, 2022, s. 30).

Tym samym z perspektywy podejmowanego w niniejszym tekście tematu istotna jest ostatnia chwila powyższej metafory. Otóż

rolnictwo, duże wspólnoty i budowle monolityczne powstały w ostatniej minucie (...) roku. Rewolucja przemysłowa, obie wojny światowe, wynalezienie koszykówki, nagrań dźwiękowych, zmywarki do naczyń i pojazdów poruszających się szybciej niż konie – to wszystko dorobek ostatnich kilku sekund (Green, 2022, s. 30).

Era antropocenu to era człowieka, który nie boi się żyć, egzystować świadomie z zachowaniem szacunku i dbałości o klimat i swoje otoczenie. Odrzuca więc nierobienie niczego, a koncentruje się na generowaniu losowych i nielosowych procedur wytwarzania i trwania najdoskonalszego świata. Skutki zmian klimatycznych nieprzyjaznych dla człowieka, takich jak ekstremalne temperatury/zjawiska pogodowe, braki w żywności, topnienie lodowców, susze, pożary czy tornada, mogą prowadzić do migracji ludności, przy czym nie jest to zjawisko nowe.

Człowiek przekształca powierzchnię Ziemi na szeroką skalę. Postęp cywilizacyjny/technologiczny nie pozostaje bez wpływu na niszczenie naturalnego środowiska przyrodniczego (np. wycinanie lasów na rzecz budowy autostrad). Źłóża naturalne (ropa naftowa, gaz ziemny etc.), które tworzyły się na przestrzeni milionów lat, wydobywane są w tempie, które nie pozwala na ich jakąkolwiek regenerację i odnawianie. Znaczne zanieczyszczenie środowiska naturalnego, smog, globalne ocieplenie, dziura ozonowa, kwaśne deszcze czy radiacja nie pozostają przecież bez znaczenia dla środowiska, w którym funkcjonuje jednostka. Stąd też w jej świadomości rodzą się pytania o to, w jaki sposób niwelować zagrożenia, jak żyć w zgodzie z otaczającym światem przyrodniczym tak, aby nie uległ całkowitej zagładzie. Idea wpływa na podejmowane działania ludyczne i kulturowe. Popularyzacja zjawisk proekologicznych, czyli dotyczących przyrody (por. Janikowska, 2021, s. 134), i częstszego myślenia o środowisku naturalnym zajmuje dość znaczące miejsce nie tyle w świadomości jednostek, co w działaniach zakotwiczonych w przestrzeniach społeczno-kulturowych. „Specyficzne praktyki społeczne,

zwłaszcza ludzkie zamieszkiwanie, wytwarzają, odtwarzają i przeobrażają różne przyrody i różne wartości” (Macnaghten i Urry, 2005, s. 10). Nie bez znaczenia pozostają tu swoiste dylematy aksjologiczne i mechanizmy myślowe, a według Ewy Bińczyk są to:

ludzki optymizm adaptacyjny, dyskontowanie przyszłości, denializm uprzywielejewanych (poczucie winy i racjonalizowanie bierności), podatność na moralne zepsucie w kontekście zmiany klimatycznej, ustanowienie „bezpiecznych” limitów ryzyka i koncentracja na solidnych, technologicznych planach awaryjnych, baconizm (wsobność ekspertów hołdujących wyśrubowanym wymogom metodologicznym i zasadzie profesjonalizmu), przekonanie o tym, że ocalą nas przyszłe innowacje (tzw. imperatyw techniczny), nihilizm, a nawet cynizm (Bińczyk, 2018, s. 276).

Praktyki – przeszłość i repetycja

Idea antropocenu silnie zakotwicza się w kulturze popularnej. Dbłość o środowisko i klimat postulowana jest i wyrażana w codziennych praktykach jednostek, a tym samym jest „formą, w jakiej codzienność jest praktykowana” (Krajewski, 2005, s. 31). Fascynacja środowiskiem i stanem planety to element obecny w przestrzeniach kultury popularnej (dominującej), w szczególności trendu kultury repetycji. Samo zaś definiowanie kultury w tym kontekście może wynikać z własności otaczającej rzeczywistości.

O tym, czym jest dany obiekt, zjawisko, proces, nie przesądzą bowiem jego istotowe własności, to, czym on jest, jak wygląda, z czego jest wykonany, ale sposób, w jaki jest on postrzegany i sposób, w jaki wobec niego działamy, a więc znaczenia, jakie mu przypisujemy w procesach poznawczych i praktyce społecznej (Krajewski, 2005, s. 20).

Zatem „kultura jest przede wszystkim sposobem życia ludzi” (Krajewski, 2005, s. 33). Zjawisko kultury repetycji rozumiane jako jeden z trendów silnie obecnych w przestrzeniach kultury popularnej spowinowacone jest bezsprzecznie z procesem powtarzania – (re)kreacji – i wynika z globalnych, społecznych i cywilizacyjnych zmian.

Mechanizm powtarzania tego, co już raz się wydarzyło, powracania do przeszłych wydarzeń i doświadczeń, wykorzystywanie wciąż tych samych kodów reprezentacji i narracyjnych struktur jawi się więc dzisiaj jako podstawowy mechanizm kultury popularnej (Krajewski, 2005, s. 210).

Obecna w tym kontekście wydaje się być istota postawy dbłości o świat, który w procesach cywilizacyjnych zdominowany został przez zdobywcze

technologiczne pochłaniające przestrzenie środowiska przyrodniczego. Wyrazistym przykładem obecności trendu kultury repetycji jest ciągle rosnące zainteresowanie stylami *vintage*. Proces ten najpełniej realizuje się w modzie na sprzedawanie, kupowanie i używanie przedmiotów określanych mianem *vintage*. Są to najczęściej masowo produkowane przedmioty, wytworzone w, najczęściej niedalekiej, przeszłości (poczynając od mebli i elementów wyposażenia domu, przez ubrania, aż do zdjęć, płyt gramofonowych, filmów etc.). Tym co różni tę metodę od tradycyjnego kolekcjonerstwa, jest przede wszystkim fakt, iż obiekty, które stanowią tu przedmiot pasji, są używane na co dzień, noszone, demonstrowane innym w prozaicznych sytuacjach. Nie kolekcjonuje się ich po to, aby je zużyć w aktach konsumpcji definiujących ich aktorów jako oryginalne i niepowtarzalne jednostki, unikające wszelkich form uwspólnotowienia, wyznaczające samodzielnie własne gusty i upodobania jako różne od innych. Repetycja, choć przywraca tu masowo produkowane towary z przeszłości, to przenosząc je do teraźniejszości, czyni osobę, która ich używa, równie unikatową jak one (por. Krajewski, 2005, s. 213). Tak rozumiana kultura repetycji, czyli ożywiania przeszłości idei, przedmiotów i praktyk, stoi w opozycji do zjawiska *throw-away culture*, zaś nieodzownym elementem kultury repetycji staje się idea recyklingu kulturowego.

Recykling (ang. *recycling*) oznacza proces przetwarzania różnego rodzaju odpadów (por. Kvale, 2023, s. 127; Joshi, 2023, s. 350; Kaza, 2023, s. 390), „produktów wycofanych z eksploatacji i wprowadzanie ich ponownie do obiegu”⁵. Samo słowo *recycling* składa się z trzech elementów, gdzie *re-* oznacza ‘ponownie’, *-cycle-* – ‘cykl’ (bieg, krążenie), zaś *-ing* – ‘czynność’. Sam proces stanowi natomiast metodę ochrony środowiska przyrodniczego/naturalnego, która, podobnie jak repetycja, ogranicza wykorzystywanie nowych tworów na rzecz ponownego użycia już istniejących. Należy w tym miejscu postawić kluczowe pytanie, czym jest – w odróżnieniu od wspomnianego powyżej recyklingu – sprowadzany do pomagania naturze z zewnątrz recykling kulturowy. Po pierwsze, recykling kulturowy jest zdecydowanie osobliwą częścią repetycji, ale z pewnym zastrzeżeniem. Otóż zauważmy, że repetycja sama w sobie nie

5 Por. np. Dz.U. L 194 z 25.7.1975 r., s. 39, Dyrektywa 91/156/EWG (Dz.U. L 78 z 29.3.1991 r., s. 32), wersja z 2018 r.: „Gospodarowanie opakowaniami i odpadami opakowaniowymi powinno obejmować w pierwszym rzędzie zapobieganie powstawaniu odpadów opakowaniowych oraz, w ramach dodatkowych zasad podstawowych, wielokrotne użycie opakowań, recykling oraz inne formy odzysku odpadów opakowaniowych, a co za tym idzie, zmniejszenie ilości ostatecznie unieszkodliwianych odpadów”. Źródło: Dyrektywa 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/dyrektywa-94-62-we-w-sprawie-opakowan-i-odpadow-opakowaniowych-67427559> (dostęp: 13.07.2024).

musi wcale być związana z troską o środowisko (np. odnawianie „zabytkowych” paliwożernych samochodów). Niemniej jednak, gdy zakłada ona cel nadrzędny, jakim jest ratowanie planety⁶, to staje się wtedy częścią recyklingu kulturowego zakotwiczącą się właśnie w kulturze repetycji, a zarazem charakterystycznym elementem życia w dobie antropocenu. Po drugie, stanowi

połączenie idei ponownego wykorzystania z kulturą w jej najszerszym znaczeniu, tzn. w tym, w jakim używają go antropolodzy, gdy mówią o opozycji natura–kultura. Recykling w kulturze, choć wzorowany na zjawiskach zachodzących w naturze, nie jest naturalnym procesem. Jest serią starannie zaplanowanych działań, przeprowadzonych z wykorzystaniem najnowszych technologii (Kulisz, 2007, s. 23),

idei, mody, a i troski o środowisko. Recykling kulturowy jest zatem metaforycznym odniesieniem do zjawisk chroniących środowisko, zachodzących głównie w przestrzeni materialnej kultury repetycji opierającej się na ponownym wykorzystaniu lub/i odzyskiwaniu materiałów i rzeczy uznanych za odpady, a zatem tak dziś popularnym działaniu i twierdzeniu mówiącym o nadawaniu „nowego życia” przedmiotom, rzeczom i informacjom z mniej lub bardziej dalekiej „przeszłości”, które uznane zostały za wysłużone, zużyte, niemodne, niepotrzebne etc. Można zatem wskazać kilka podstawowych przejawów realizacji recyklingu⁷ kulturowego dotyczącego wprowadzania rzeczy do ponownego obiegu⁸:

- **ponowne wykorzystanie wyprodukowanych już przedmiotów (segregacja, selekcja, odzysk):**
 - ponowny obieg tego samego przedmiotu i wykorzystanie go bez zmiany kontekstu jego przeznaczenia (np. budowanie domów ze starej cegły pochodzącej z rozbiórki innych budowli);
 - ponowny obieg przedmiotu i nadanie mu nowego kontekstu (np. budowanie mebli z palet wykorzystywanych pierwotnie do transportu i przechowywania towarów, place zabaw tworzone z wykorzystaniem starych, zużytych opon samochodowych);

6 W 2020 roku wytworzono 2,24 miliarda ton śmieci.

7 Zjawisko recyklingu posiada uregulowania prawne, dotyczące np. wdrażania koncepcji gospodarki obiegu zamkniętego (w Unii Europejskiej).

8 Można tu wskazać w kontekście wprowadzania do ponownego obiegu także zjawiska medyczno-biologiczne, które nie są jednak przedmiotem rozważań w niniejszym tekście, takie jak np. transfuzja krwi lub przeszczep narządów.

- pozyskanie surowca i jego przetworzenie:
 - bez zmiany kontekstu (np. makulatura),
 - w nowym kontekście (np. produkowanie bluz polarowych z plastikowych butelek PET);
- recykling treści⁹:
 - ponowny obieg tych samych treści – recykling *contentu* (kondensacja dłuższych treści i ich egzemplifikowanie¹⁰ na *reelsach*, kombinacjach w instakaruzelach, quizach;
 - tutoriale (edukujące w zakresie zmiany przeznaczenia już istniejących przedmiotów, typu: „jak zrobić coś z czegoś, czym nigdy nie było”, np. lampę z wazonu).

Pamiętajmy również, że „to, co materialne umiera, gdy staje się obojętnym elementem relacji konstytuujących zbiorowości, więc wówczas, gdy nie wiążą go jakiejkolwiek relacje i stosunki. Śmierć przedmiotu nie jest więc spowodowana jego fizycznym unicestwieniem czy zniknięciem, bo wiele rzeczy żyje nawet wtedy, gdy nie istnieją one już w sensie materialnym, a jedynie jako obiekt wspomnień, nostalgii, poczucia straty” (Krajewski, 2012, s. 50). Z jednej strony zatem idea antropocenu w takim ujęciu będzie przejawiała się jako swoisty filtr poznawczy i informacyjny, za pomocą którego jednostka doświadcza i zarazem kreuje swoją rzeczywistość, najdoskonalszy ze światów. Z drugiej zaś należy zauważyć, że „otaczające nas przedmioty, konstytuujące kulturę materialną, można próbować klasyfikować, podobnie jak biolodzy uczynili to z elementami świata przyrodniczego” (Krajewski, 2012, s. 52). Omawiając style życia przedmiotów, Marek Krajewski wskazuje kilka reguł. Są to: pryzmat genealogii (pochodzenie przedmiotów), pryzmat ekstremalnych punktów temporalności obiektów materialnych (*vintage*, fetyszyzowanie unikatowości), wielorelacyjność (dystraktor wyboru), zasada komfortu (przyjemność odczuwania, wygoda) oraz wymóg estetycznego, a nie tylko funkcjonalnego dopasowania przedmiotów (projekcja).

[Sama – dop. B.K.] kwestia tego, w jaki sposób doświadczamy rzeczy, wydaje się podstawowa, o ile chcemy odpowiedzieć na pytanie, czym one dla nas są, ale jest też ważna z perspektywy ich projektowania, promowania i dystrybuowania.

9 Ta osobliwa forma recyklingu treści opiera się na odświeżaniu już istniejących treści i implemencie ich odbiorcom w nowej formie. Zazwyczaj wykorzystuje się do ich tworzenia zasadę 3R, czyli *reduce, reuse, recycle* (ang. ‘ograniczaj, używaj ponownie, odzyskuj’). Tego typu działanie nie polega zatem na duplikowaniu. Teksty kultury/publikowane treści poddawane recyklingowi powinny być dostosowane do medium, w którym będą replikowane.

10 Np. *live – reels*; artykuł – instakaruzela; post – quiz lub *reels*.

Dlatego też rekonstruowanie oczekiwanych społecznie relacji, w jakie z nimi wchodzimy, jest niezwykle istotne, ponieważ – odtwarzając je – rekonstruujemy jednocześnie kulturowe deskrypcje regulujące zmysłowe doświadczenie świata i procesy interpretacji danych będących jego efektem (Krajewski, 2012, s. 68).

Praktyki prowadzone i utrzymane w optyce kultury repetycji, a szczególnie te dotyczące recyklingu kulturowego, mają wymiar, jak już wskazano, głównie materialny i oparty na aktywnościach koncentrujących się na dbałości o środowisko przyrodnicze. Egzemplifikowane wytwory recyklingu i aktywności behawioralne jednostek i grup skoncentrowane są wokół działań na rzecz ratowania planety i budowania dobrostanu przyrodniczego świata doby antropocenu, w której żyje i tworzy człowiek. Konkludując, można postawić tezę, że dzięki działaniom podejmowanym na rzecz ratowania planety, jest to najdoskonalszy ze znanych mu światów, gdyż poprzez świadomość przeszłości – (re)petycję działań – i dążenie do ideałów człowiek antropocenu stara się żyć „w zgodzie z naturą” w taki sposób, aby nie tracić dalej tego, co już zostało częściowo utracone i zniszczone w wyniku działań jego poprzedników (np. kryzys klimatyczny).

Powszechnie wiadomo, że współczesny świat człowieka, znany mu i przez niego doświadczany, zmagą się z wieloma problemami natury ekologicznej. Marnotrawstwo zasobów, problemy środowiskowe, toksyczne odpady, nielegalne wysypiska śmieci, nietrwałość produktów, marnowanie żywności czy wzrost masowej konsumpcji (por. Lowrey, 2023, s. 377), w tym w przemyśle designerskim i modowym, to tylko nieliczne z wielu wyzwań, przed którymi stoją jednostki żyjące w erze antropocenu. Ostatni przykład, dotyczący mody, można rozpatrywać na co najmniej dwóch szerszych płaszczyznach. Po pierwsze, nadmierna konsumpcja w tym obszarze z całą pewnością pogłębia problemy natury ekologicznej i pogarsza biofunkcjonowanie na planecie poprzez produkcję coraz to nowych rzeczy, przedmiotów i gadżetów, które zastępowane są co sezon, czyli średnio 2–4 razy w roku, innymi, nowszymi, bardziej modnymi i „trendy”. Po drugie, zarówno influencerzy, celebryci, jak i trendsetterzy mają ogromny wpływ na budowanie świadomości ekologicznej i klimatycznej jednostek. Ich aktywność (w tym recykling treści, tutoriale), polegająca na tworzeniu różnego rodzaju treści i promowaniu rozmaitych przedmiotów i wytworów, nie pozostaje obojętna na otaczający świat i środowisko życia człowieka. Narracje zakotwiczone w kulturze repetycji odnoszą się do zjawiska recyklingu kulturowego i opierają się na idei ponownego wykorzystywania, w tym nadawania nowych znaczeń i wymyślania zastosowań temu, co zostało uznane za śmieci. Jest to zjawisko przyczyniające się bez wątpienia do zmniejszania szkodliwości związanej z produkcją nowych

dóbr i gromadzeniem się odpadów będących jej skutkiem. Promowanie idei ponownego wykorzystania niekiedy całościowo wpływa na losy jednostek i grup. Nierzadko także przeradza się w styl życia.

Nie bez znaczenia dla budowania świadomości jednostek pozostają również media społecznościowe, które umożliwiają nie tylko szybką, globalną i międzykulturową komunikację, lecz stanowią również przestrzeń wymiany doświadczeń i są swoistą instrukcją obsługi świata. Dają one także możliwość podejmowania aktywności grupowych. I tak na dzień 26 lutego 2024 roku dla hasła #recycling w popularnym serwisie grupy Meta istnieją 4 miliony oznaczeń, dla #recyclingideas – 115 tysięcy postów, zaś dla #recyclingproject – ponad 31 tysięcy postów. Dla porównania w serwisie TikTok na ten sam dzień występuje: 4,6 miliona postów pod hasłem #vintage, 46,9 tysiąca – #vintagetestore, 482,1 tysiąca – #vintagefashion, 158,4 tysiąca – #recycling i 1123 – #recyclingideas. Na portalu Facebook można odnaleźć takie fandomy, jak: *Recycling art*, *Recycling – oddam za darmo*, *Vintage ubrania*, *Vintage PRLove*, *Vintage meble*, *Vintage zegarki*. Wszystko to są przestrzenie popularne w subświatach internetowych. Stanowią one nie tylko, jak już wspomniano, źródło informacji, lecz przede wszystkim aktywizują do podejmowania działań pozwalających na ograniczenie produkcji nowych dóbr, a zatem można stwierdzić, że mają one pozytywny wpływ na planetę. Koncepcja nadawania życia starym, używanym już wcześniej rzeczom przerodziła się w styl charakterystyczny dla recyklingu kulturowego, czyli styl życia i bycia w świecie typu *vintage* lub *retro*. Oba te trendy kultury popularnej mieszczą się w przestrzeni kultury repetycji i nawiązują silnie do idei antropocenu rozumianego jako dbałość o środowisko. Pierwszy styl charakteryzuje się odnawianiem i wykorzystywaniem istniejących już elementów z poprzednich epok, głównie lat 50. czy 60. XX wieku. Inspiracja tym okresem zakotwicza się w poczuciu nostalgii i tęsknoty za przeszłością. Podejmowane działania polegają przede wszystkim na odnajdywaniu autentycznych rzeczy wykorzystywanych w minionych dekadach, a także na wpuszczaniu w ponowny obieg starych mebli, ubrań, elementów aranżacji wnętrz, wystroju czy narzędzi życia codziennego. Styl *retro* jest zbliżony w swojej koncepcji do *vintage*, jednakże koncentruje się raczej na tworzeniu nowych rzeczy nawiązujących do przeszłości, rekonstruowaniu tego, co aktualnie dostępne, a zatem przetwarzaniu czy stylizowaniu na stare z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Warto również w tym miejscu zwrócić uwagę na popularność serwisów sprzedażowych, które przeznaczone są do oferowania przedmiotów używanych. Są one popularne i zrzeszają szerokie grono użytkowników – miliony

sprzedających i kupujących. Dla przykładu można tu wskazać serwis Vinted. Na stronie internetowej firmy (Vinted, 2024) czytamy, że: „wybór artykułów z drugiej ręki zamiast nowych jest korzystniejszy dla twojego portfela i szafy oraz dla klimatu. A my robimy, co w naszej mocy, by jak najbardziej ci go ułatwić”. Firma ta skupia międzynarodową społeczność, która wprowadza do ponownego obiegu rzeczy używane¹¹. Jak czytamy na stronie internetowej Vinted: „badania organizacji WRAP wykazały, że przedłużenie okresu użytkowania odzieży o zaledwie 9 miesięcy może pomóc ograniczyć ślad węglowy, wodny i odpadowy o około 4–10%” (tamże).

Dalej (por. tamże) możemy znaleźć również informacje dotyczące tego, że zakup używanego rzykułu wiązałby się ze średnim ograniczeniem emisji o 1,8 kg CO₂e, ponad 1/3 spośród zamówień dokonanych przez użytkowników portalu pozwoliła im na uniknięcie zakupu nowego artykułu, 20% społeczności kieruje się względami środowiskowymi i społecznymi wybierając zakupy „z drugiej ręki” zamiast kupna nowych produktów, użytkownicy oszczędzili 17 kiloton CO₂e ponownie wykorzystując opakowania przeznaczone do jednorazowego użytku, a dostawa do punktu odbioru zamiast bezpośrednio pod wskazany adres danej osoby ograniczyła emisję o 62%. Co ciekawe, w 2021 roku aż 73% wszystkich zamówień zostało dostarczone właśnie w ten sposób.

We współczesnym świecie nierzadko zdarza się, że firmy prowadzą kampanie społeczne ukierunkowane na ochronę środowiska. Można tu wskazać kampanie edukacyjne, reforestacyjne (np. sadzenie drzew, unikanie produkcji plastiku), jak i te promujące zrównoważony rozwój czy redukcję zużycia (np. promowanie recyklingu). Zasadność ich tworzenia tłumaczą m.in. pesymistyczne dane dotyczące śmieci/odpadów, które nie są przetwarzane i kończą swój żywot np. w morzach i oceanach. I tak szacuje się, że w roku 2016 do oceanów i mórz trafiło 11 milionów ton plastiku, natomiast „według przewidywań ta liczba się potroi i osiągnie poziom 29 milionów ton rocznie do 2040 roku” (Vinted, 2024). W 2020 wytworzyliśmy 2,24 miliarda ton śmieci. Szacunki dla 2050 to 3,88 miliarda ton, co stanowi wzrost o 73%.

Wylicza się, że 80% procent trafiającego do oceanów plastiku ląduje tam z powodu braku oficjalnych systemów zarządzania odpadami, a więc są to niezbierane

11 Czyli tak zwany „efekt Vinted” – polega on na tym, że rzeczy są ponownie wykorzystywane, co pomaga ograniczać odpady produkcyjne oraz emisje gazów. Dzięki ponownemu wykorzystaniu rzeczy użytkownicy serwisu Vinted uniknęli wygenerowania ponad 17 kiloton emisji (średnia emisja ekwiwalentu dwutlenku węgla na jeden artykuł wyniosła 30,86 grama). Dla większości osób sprzedających kluczowe było utrzymanie ich artykułów w obiegu. Źródło: <https://company.vinted.com/sustainability?lang=pl> (dostęp: 26.02.2024).

i porzucone śmieci. Ponadto szacuje się, że już teraz w oceanach znajduje się 150 milionów ton plastiku, a przed 2040 rokiem ta liczba zwiększy się czterokrotnie, do 646 milionów ton (Kaza, 2023, s. 390).

W powyższym kontekście ciekawe są również rodzaje reklam kierowane do widza masowego w powszechnie dostępnych mediach. Przykładowo możemy wskazać, że producent jednego z globalnie dostępnych smartfonów zdecydował o sprzedaży nowych modeli swoich urządzeń bez załączonych (jak było to dotychczas) ładowarki i słuchawek w zestawie. Z jednej strony jest to podyktowane troską o środowisko, z drugiej zaś ma popularyzować bezprzewodowe ładowanie urządzeń. Reklamy proekologiczne zazwyczaj opierają przekaz na pozytywnym wpływie na środowisko reklamowanego przedmiotu lub jego producenta i skupiają swoją treść głównie na ochronie przyrody, redukcji gazów cieplarnianych czy, w przypadku środków komunikacji, śladu węglowego. I tak na przykład przewoźnik PKP Intercity informuje na swojej stronie internetowej (por. Intercity, 2024), że kolej charakteryzuje się ponad trzy razy mniejszą emisją dwutlenku węgla (ślad węglowy) niż transport drogowy i ponad osiem razy mniejszą niż lotniczy, co czyni ją najbardziej ekologicznym środkiem transportu zbiorowego. Reklamę jednej z globalnie działających sieci restauracji typu *fast food* można natomiast wskazać jako przykład nawiązania do aktywności związanych z dbałością o planetę. Sieć McDonald's nawiązuje w niej do stosowanej przez nich idei minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko, czyli stworzenia drugiego obiegu opakowań. Na stronie firmy (por. McDonalds, 2024) zamieszczono informację dotyczącą tzw. obiegu zamkniętego (*circular approach*) oraz zilustrowano graficznie, w jaki sposób „odzyskany papier wraca do obiegu w Maku, gdzie zyskuje nowe życie” (tamże). Działania te, jak czytamy na portalu Business Insider, wpisują się w szczególną dbałość o środowisko (por. Business Insider, 2024), bowiem 70% surowców wykorzystywanych do produkcji opakowań w tych restauracjach to

papier nadający się do recyklingu. Sieć odzyskuje włókna papierowe z odpadów ze swoich restauracji i produkuje z nich papierowe ręczniki, a niedługo także papier toaletowy i tacki do napojów. Celem sieci jest to, aby w 2025 r. 100% odpadów z sal jadalnych było poddawanych recyklingowi (Business Insider, 2024).

Zakończenie

Recykling kulturowy doby antropocenu odnosi się do zmian w sposobie myślenia, a przede wszystkim działania, jednostek i grup, wynikających ze świadomości negatywnego wpływu działań człowieka na środowisko naturalne, powodującego zmiany w klimacie i ekosystemie. „Najdoskonalszy z ludzkich światów” nie jest więc obojętny na wpływ człowieka, zarówno

ten przynależny do zjawisk przeszłości, jaki i teraźniejszy, który modelować przecież będą zjawiska przyszłe, w przypadku których to właśnie działania człowieka są głównym czynnikiem kształtującym planetę oraz jakość życia przyszłych pokoleń. Sam w sobie odzwierciedla zaś zmiany w sposobie percepcji, myślenia i działania w obliczu ekologicznych wyzwań.

Era antropocenu to okres, w którym działalność człowieka wywiera dominujący wpływ na ekosystemy, zasoby naturalne i poziom zanieczyszczeń. Działania człowieka, szczególnie te w wymiarze kultury materialnej, choć nie tylko, można odnieść od wy(od)twarzania (nie)porządku natury mającego na celu ochronę przyrody, bowiem np. każdego roku do mórz i oceanów trafia ok. 8 milionów plastikowych śmieci, a w każdej sekundzie wycina się kawałek lasu wielkości boiska piłkarskiego (por. Thunberg, 2023, s. 556). Recykling kulturowy we wszystkich swoich wymiarach jest nierozwalnie spowinowacony z refleksją dotyczącą praktyk zakotwiczonych w wytworach kultury repetycji skoncentrowanych na ochronie planety. Odtwarzanie zniszczeń z myślą o przyszłości towarzyszy człowiekowi ery antropocenu i jest jej elementem charakterystycznym. Zjawisko recyklingu kulturowego werbalizuje się w różnego rodzaju aktywnościach człowieka chcącego uniknąć zagłady świata, jaki był i jaki jest mu znany. Istotnym elementem tego rodzaju działalności jest rekreowanie, czyli ponowne wykorzystywanie rzeczy, dóbr, materiałów i informacji, które wypełniły swą pierwotną funkcję i zostały uznane za zużyte, za odpady czy za śmieci. Praktyki tego typu promowane przez firmy i korporacje dbające o środowisko są nieodzownym elementem funkcjonowania w erze antropocenu. Kultura popularna, a zwłaszcza kultura repetycji z zakotwiczonymi w niej wymiarami recyklingu kulturowego, praktykowana jest przez jednostki, grupy, firmy, a także przez rzesze influencerów i trendsetterów, którzy popularyzują na szeroką skalę dbałość o środowisko.

Era antropocenu jest liminalna, a aktywności wpisujące się w zjawisko recyklingu kulturowego ściśle zakotwiczone są w działaniach proekologicznych. Stają się one coraz istotniejsze w kontekście zmian klimatycznych i rosnącego zanieczyszczenia środowiska, w którym żyje człowiek. Nie pozostają tym samym bez wpływu na sam styl życia i bycia jednostek oraz przedmiotów, którymi się one otaczają. Antropocen jest erą dążenia do ratowania planety, jej „naprawy” i (od)budowania trwałości „najdoskonalszego świata”.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman, Z. (2012). *Kultura jako praxis*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
 Bińczyk, E. (2018). *Epoka człowieka. Retoryka i marazm antropocenu*. Wydawnictwo PWN.

- Challenger, M. (2022). *How to Be Animal: What it Means to Be Human*. Canongate Books Ltd.
- Crutzen, P.J. i Stoermer, E.F. (2000). The „Anthropocene”. W: L. Robin, S. Sörlin i P. Warde (red.), *Documents of Change Newsletter* (s. 483–490). Yale University Press.
- Green, J. (2022). *O tym, jak zdominowaliśmy naszą planetę*, przekł. Z. Zawadzki. Wydawnictwo Bukowy Las.
- Janikowska, A. (2021). Film jako archiwum antropocenu. The Hunters Johna Marshalla. *Kultura Współczesna*, 1(113). DOI 10.26112/kw.2021.113.10
- Joshi, K. (2023). Trudności techniczne. W: G. Thunberg, *Książka o klimacie* (s. 349–355), przekł. M. Rogalski. Agora.
- Kaza, S. (2023). Odpady na świecie. W: G. Thunberg, *Książka o klimacie* (s. 387–392), przekł. M. Rogalski. Agora.
- Kotowski, B. (2017). *Popkulturowy all inclusive. Socjologiczno-antropologiczny szkic o szczęściu. Słowiańskie szczęście pop*. Rozpisani.pl.
- Krajewski, M. (2005). *Kultury kultury popularnej*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Krajewski, M. (2012). Style życia przedmiotów. Zarys koncepcji. W: A. Jawłowska, W. Pawlik i B. Fatyga (red.), *Style życia. Wartości. Obyczaje. Stare tematy, nowe spojrzenia* (s. 49–70). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kulisz, M. (2007). Recykling a kultura. *Er(r)go. Teoria – Literatura – Kultura*, (14). <https://journals.us.edu.pl/index.php/ERRGO/article/view/2466>
- Kvale, K. (2023). Mikroplastiki. W: G. Thunberg, *Książka o klimacie* (s. 125–127), przekł. M. Rogalski. Agora.
- Lee Whorf, B. (2007). Model uniwersum Indian. W: E. Nowicka i M. Głowacka-Grajper (red.), *Świat człowieka – świat kultury* (s. 435–441), przekł. Teresa Hołówka. PWN.
- Lowrey, A., (2023). Cena konsumpcjonizmu. W: G. Thunberg, *Książka o klimacie* (s. 376–380), przekł. M. Rogalski. Agora.
- Macnaghten, P. i Urry, J. (2005). *Alternatywne przyrody. Nowe myślenie o przyrodzie i społeczeństwie*, przekł. B. Baran. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Przyboś, J. (1926). Człowiek nad przyrodą. *Zwrotnica*, 9, 1.
- Skórzyńska, A. (2017). *Praxis i miasto. Ćwiczenia z kulturowych badań angażujących*. Wydawnictwo IBL PAN.
- Thunberg, G. (2023). *Książka o klimacie*, przekł. M. Rogalski. Agora.
- Ulatowski, T. (2023). *Ostatnia Minuta. Pieszo przez antropocen*. Agora.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Anthropocene Working Group – AWG. <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene> (dostęp: 21.02.2024).
- Business Insider (b.r.). <https://businessinsider.com.pl/lifestyle/mcdonalds-zamyka-obieg-opakowan-w-restauracjach/b4lch7s> (dostęp 26.02.2024).
- Chrońmyklimat.pl. (b.r.). <https://www.chronmyklimat.pl/klimat/1972-zmiany-klimatu-globalny-poziom-morz> (dostęp: 13.07.2024).
- Dyrektywa 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 20.12.1994 r. <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-UE/dyrektywa-94-62-we-w-sprawie-opakowan-i-odpadow-opakowaniowych-67427559> (dostęp: 13.07.2024).
- Gov.pl. <https://www.gov.pl> (dostęp: 13.07.2024).
- Intercity. (2024). <https://www.intercity.pl/pl/site/o-nas/dzial-prasowy/aktualnosci/pkp-intercity-informuje-pasazerow-o-sladzie-weglowym.html> (dostęp 26.02.2024).
- McDonalds. (2024). <https://mcdonalds.pl/jutro-zalezy-od-nas/obieg-zamkniety/> (dostęp: 26.02.2024)
- The Ocean Foundation. <https://oceanfdn.org/pl/ocean-acidification-research> (dostęp: 13.07.2024).
- Vinted. (b.r.). <http://vinted.pl> (dostęp: 26.02.2024).

ABSTRACT**The Most Perfect of Worlds, or About Cultural Recycling
in the Anthropocene**

Cultural recycling in the Anthropocene refers to a transformation in the thinking and behavior of both individuals and groups, resulting from an increased awareness of the impact of human activities on the Earth, especially in the context of climate and ecological changes. The Anthropocene is therefore a period in which human activity dominates ecosystems, natural resources and pollution levels, and the term “most perfect of all worlds” refers to the belief that this era, in which individual activity is significant, has a dominant influence on the planet and is not without impact on its future. This term, on the one hand, reflects the potential of humanity to shape, in a conscious, not indifferent way, the world, which, from the perspective of technological, scientific, or social progress, can be considered the most perfect in this place and at this time; on the other hand, it points to the need for reflection and responsibility for actions affecting the Earth. There is no doubt that the world that humanity is currently experiencing is changing dynamically and one indispensable element of functioning in it is cultural recycling, which is deeply related to reflection on practices rooted in the culture of repetition. The phenomenon of cultural recycling in this sense includes reusing objects, goods, materials, and information that have been considered worn out or waste. Activities of this type are aimed at protecting the environment in which humans live. Cultural recycling practices are promoted both by enterprises and corporations that care about the environment, as well as by risk-aware individuals and social groups. Popular culture, especially prone to repetition, plays a key role in promoting these practices. In the Anthropocene, recycling activities are inextricably linked to pro-ecological initiatives and are becoming increasingly important in the context of climate change and environmental pollution. The Anthropocene is a time of intensive activities aimed at saving the planet, regenerating it and building the sustainability of ecosystems.

KEYWORDS: Anthropocene, culture, world, environment, recycling